

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, Mart 7 1929

Sayı: 119

Fikir hayatımız:

IV

Sistem ve Dogmatizm

Felsefede «sistem» deyince, akla, bir çok fikirlerin, birbirini nakzetmeyecek tarzda kuvvetli ve müşterek bir mananın içinde toplanması, ve bu manaya nazaran yeni bir kıymet kazanması gelir: işte bu umumî manaya, bu kıymetler yekûnuna «sistem» adı verilir.

Aynı fikirler, başka başka sistemler içinde, hatta birbirine zıt gayelere hizmet edebilir: çünkü içinde bulundukları perspektif, yani nizam ayırdır; ve bu nizam ayrı oldukça, her fikir, sistemin ışığı içinde, başka başka şekilde ve başka kuvvette gözükür. Felsefe tarihlerini, içinde kuvvetli zekâların yarışa çıktığı bir fikirler romanı olarak değil, belki hayatın en geniş ve sağlam bir tarzda kendisine bir ifade tarzı aramağa çalıştığı bir içtîmaî vakıalar tarihi olarak okuyanlar, bilirler ki aynı tabir aynı fikir ve aynı hâl tarzı, mühtelif felsefe sistemlerinde, birbirine tamamen zıt maksatlara ve görüşlere tercüman olmuşlardır.

Bu müşahedenin ikinci cephesi de aynı suretle doğrudur: bir sistem içindeki fikirlerin bu izafiliğine, istiklâlsizliğine mukabil, her felsefe sistemi, nevi şahsına münhasır, orijinal ve - nihayet geniş neviler içinde - birbirine ircaı gayrıkabil felsefî vahtetleridir.

Onun için, memleketimizde pek alışkın olduğumuz fikirlerin aksine olarak, diyebiliriz ki, bir felsefe, tarihte ve her filozofun kaleminde hayret verici sergüzeştler yaşamakta olan münferit fikirler yığını değil, belki bu fikirlerin hepsine hâkim, ve hatta, onların gerek seçilmesine, ve gerek yaratılmasına sebep olan umumî bir mana, bir sistem demektir.

«Sistem» mefhumuna verdiğimiz bu ehemmiyet, aynı zamanda, sistematik düşünmenin kolay ve hatta her kese vergi olmadığını göstermeğe de kâfidir, zannederim. Orijinal görüş tarzlarıyla uzun seneler, hatta asırlar, mütavassıt insanların zekâlarına hâkim olmak şerefini kazanmış insanların azlığı bir delildir: mütevassıt ve mukallit filozofların, taklit ettikleri büyük adamların sistemlerindeki büyük çerçeveyi çok defa kavrayamamış kimselerdir.

Fakat denecek ki, herkes, hatta yalnız fikrî hayatında değil, belki umumî hayatında bile bir sisteme sahip olarak yaşar: bu cihetle köylünün de bir hayat görüşü, bir sistemi ve bir felsefesi vardır.

Bu sözün yanlış olduğunu zannedenlerden değilim; yalnız bir noktayı tashih etmek şartiyle:

her günkü hayatımızın, ve ameli her eserimizde kullandığımız bir sistem değil, bir çok sistemler vardır: fazla olarak bunlar, bizim eserlerimiz olduğu gibi, üzerimizdeki tesirlerinden de çok defa kat'iyen haberimiz olmaz.

Zaten bundan dolayıdır ki, çok defa, ameli hayatımızda, (bon sans) tan uzaklaştığımız nispette hatalara ve tenakuzlara düşeriz: hakikatte bu tenakuzlar, muhtelif sistemlere ait fikirlerin, bize ayrılıklarını ve başkahlıklarını duyurmadan zihnimize girmiş ve çarpışmış olmalarından başka bir şey değildir; (bon sens) ise, makul olmak, yani eşya ve hadiseler karşısında, az çok mütecanis olan şahsiyetimize, tenakuzsuz ve faydalı surette vaziyet almak için rehberlik eden bir sezîş tarzıdır.

(Bon sens), felsefe için başlangıç olduğu gibi, kendisi de felsefesiz kalınca, yani şuurlu ve sarîh bir hale gelmedikçe, yanılmaktan kendisini kurtaracak hiç bir miyara sahip olamaz.

*
*
*

Bu umumî ve kısa mütalâları şu maksat için kaydettim: çok defa, iyi, fena ve ya eski yeni her hangi bir fikir ortaya atılmaktan, hayatın ve zihninin dertlerine kolayca, çabuk ve emin bir cevap verivermekten hoşlanan fikir

adamlarının ekseriyet olduğu bir memlekette, sistemli düşünmek ihtiyacının methiyesini yapmakta fayda görüyorum. Bu faydanın manasını, müşahhas bir misâl üzerinde, takip edebilmek için, Ziya Gökalpın görüşleri arasında dolaşmak ve bu teşebbüsün, kendinden evvelki fikir hayatımıza hâkim olmuş hudutsuz kargaşalığı nasıl temiz ve berrak çizgiler içine soktuğunu görmek lâzımdır.

Bu cihetten bakılınca, Ziya bey bize sistem zevkini getirmiş ve bir fikir binası içinde tahakkuk ettirmiş ilk mütefekkindir.

Bu yenilik, ortaya ilk çıktığı zaman, çalışma ve düşünme tarzlarımızda bir nevi ihtilâl tesirini yapmıştı; ve her nevi ihtilâl gibi, bir taraftan, eski tarzlara alışmış olanların ruhunu cendere içine sokan, boğucu ve insafsız gözük-tü; öteki taraftan da, yeni ruh-ları, kurtarıcı, tanzim edici ve vuzuh verici bir cazibe etrafına topladı. Bu iki tesirden birinci-sine ehemmiyet vermeğe mecbur değiliz; çünkü bu tesiri in'ikâs ettirenler, yeni hayat ihtiyaçlarını duyabilmekten ve eski fikrî rollerine devam edebilmekten uzak kimselerdi. İkinci nevi tesire gelince, bunun yaratıcılığını, bugüne kadar olan misalleri ile, kâfi derecede tanıyoruz.

Ziya Gökalp kendisine mevdu olan bu yüksek fikrî vazifeyi, objektif miyarlara göre, ne derece muvaffakiyetle yaptı? Onun sistemciliğine ne nispette kendisini hakikate götürebilmiştir?

Vakıa bu sual, bugün için olduğu gibi, belki daha bir müddet kat'i cevabını bulamayacaktır. Biz yalnız, bu hususta bir tek nokta üzerine dikkati celbetmekle kanaat edeceğiz: eğer mütalâamızda yanılmıyorsak, fikir tari-

himiz için oldukça ehemmiyetli addettiğimiz bu bahiste belki de doğru bir ip ucu bulmuş oluruz.

Ziya Beyin tesirlerini iyi bir niyetle kabul etmiş olanlarda bile daima, dağınık bir şüphenin mevcut olduğu muhakkaktır: Ziya'nın kuvvetli dogmatizmi. Dogmatizmi burada geniş manada kullanıyoruz: yani muayyen, sabit ve münakaşa edilmeden kabul edilmiş bazı mebdelere bağlanmak manasına işaret etmek istiyoruz.

Ziya Beyde dogmatizm, gerek fikren kuvvetli bir tenkide ve gerek hadiselerin ve eşyanın temasile hasıl olacak şüphelere ısınamıyacak kadar şiddetlidir: onun için her fikri, ya bir dogm, yahut bir mevzua = postulat çeş-nisini verir; esas neticeler, ispat-lar ve deliller, ancak kabul edilmiş bir mebdenin inkişafından ibaret gözükür. Yalnız itiraf et-meli ki, bu kadar açıkça dogma-tizm, ancak inanıldıktan sonra, varlığını duyurmaz olur; y.ksa bir telâkki tarzı olmak itibarile, en zaif bir zihni vasıta-dır. Ne-tekim Ziya Beyin her münakkidi, ilkevel, bu noktaya takılmakta haklı olduğunu zanneder.

Fakat bizçe asıl mesele, Ziya Beyde tasvir ettiğimiz bu tema-yülün, kaçınılması mümkün bir şeymi, yoksa muayyen şartlar içinde bir zaruret mi olduğudur.

Biz, bu ihtimallerden ikinci-sine daha fazla taraftarız; çünkü öyle zannediyoruz ki, fikir tarihimizde şuurlu ilk sistem tecrü-besi, bilhassa tahakkukuna çalış-dığı müstacel ve mühim bir sürü içtimaî ameliyelere cevap vermek ihtirası içinde, daha az dogmatik olamazdı. Sistem, hangi şekilde olursa olsun, daima az çok kapalı ve temas edebile-ceği her meseleye karşı az çok

evvelce hazırlıklıdır: öyle ki, iyice araştırılırsa, her filozofta, hatta meşhur şüphecilerde bile, her münferit fikir, evvelce kabul edilmiş mebdelerin etrafında, onların mantikî neticeleri olarak fizikten (Polarisation) gibi muayyen bir tenazur içinde dizilmiş halde ortaya çıkarlar.

Filozofun mahareti, bu diziyi, düşünce labirentleri arasında gözden mümkün olduğu kadar saklamaktır. Ziya Beyin belki zaif ciheti, bu labirenti kuvvetle bina edememiş olmasıdır. Bunun da sebebi, biraz evvel dediğimiz gibi, memleketimizde ilk sistem tecrübesini yapmış olmasıdır.

Buraya kadar Ziya'nın, yüksek ve kudretli zekâsiyle fikir ve felsefe tarihimize kazanılmış olan ana hatları, en umumî bir tarzda, tespit etmeğe çalıştık: bunlar çerçevelerdir; içleri Ziya Beyin tetebbularından ve hayat-tan çıkardığı münferit fikirlerle doludur. Bu fikirlerin ayrı ayrı tahliline girişecek değilim. Böyle bir iş, burada varmak istediğimiz gayeye göre biraz uzaktır. Karierim arasında bu sahada da tecessüsünü doyurmak isteyenlere, bizzat büyük mütefekkirimi-zin eserlerini tavsiye etmekten başka şimdilik bir çare bulamayacağım.

Bundan sonraki makalelerimizde, Ziyayı takip eden devirde fikh hayatımıza yeniden giren unsurları, yine aynı tahlil usûlünü kullanarak, tespit etmeğe çalışacağım.

MEHMET SERVET

